

XORIJIY TILLAR DARSLARIDA GENDER TENGLIK MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING PEDAGOGIK METODLARI

<https://doi.org/10.24412/2181-1784-2026-20-214-218>

Akramxodjayeva Dilfuza Abduganiyevna
*G'arb tillari kafedراسi katta o'qituvchisi,
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti*

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada xorijiy tillar darslarida gender tenglik madaniyatini shakllantirishning pedagogik metodlari tahlil qilinadi. Tadqiqot Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti misolida olib borilib, unda interaktiv usullar, muammoli ta'lim va munozaralarga asoslangan yondashuvlarning talabalarda gender sezgirlik, teng huquqlilik va o'zaro hurmat madaniyatini rivojlantirishdagi o'rni yoritib beriladi. Xorijiy tillar darslarida qo'llaniladigan rol o'ynash, guruhli ishlash, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish hamda debatlar orqali talabalarning tanqidiy fikrlash va ijtimoiy faolligi oshirilishi asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari xorijiy tillar ta'limining tarbiyaviy imkoniyatlarini kengaytirish va gender tenglik tamoyillarini ta'lim jarayoniga samarali integratsiyalash bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: gender tenglik madaniyati, xorijiy tillar ta'limi, pedagogik metodlar, interaktiv usullar, muammoli ta'lim, munozara va debatlar, gender sezgirlik, oliy ta'lim

KIRISH

Zamonaviy jamiyat taraqqiyotining muhim ko'rsatkichlaridan biri gender tenglik tamoyillarining ta'lim tizimiga samarali integratsiyalashuvi bilan belgilanadi. Bugungi kunda ta'lim nafaqat bilim va kasbiy ko'nikmalarni shakllantirish, balki shaxsda ijtimoiy adolat, teng huquqlilik, tolerantlik va o'zaro hurmat kabi umuminsoniy qadriyatlarni qaror toptirishning muhim instituti sifatida e'tirof etilmoqda. Shu bois, ta'lim jarayonida gender tenglik madaniyatini shakllantirish masalasi pedagogika fanining dolzarb yo'nalishlaridan biriga aylanib bormoqda.

Gender tenglik madaniyati shaxsning erkaklar va ayollarning jamiyatdagi o'rni, huquq va imkoniyatlari borasidagi ongli, adolatli va stereotiplardan holi munosabatini ifodalaydi. Ushbu madaniyatning shakllanishi ayniqsa oliy ta'lim bosqichida muhim ahamiyat kasb etadi, chunki aynan shu davrda talabalarning ijtimoiy qarashlari, kasbiy pozitsiyasi va fuqarolik mas'uliyati faol rivojlanadi. Oliy ta'lim muassasalarida ta'limning tarbiyaviy komponentini kuchaytirish orqali talabalarda gender tenglikka asoslangan dunyoqarashni shakllantirish imkoniyati kengayadi. Bu jarayonda xorijiy tillar ta'limi alohida pedagogik salohiyatga ega. Xorijiy tilni o'rganish jarayoni talabalarning faqat lingvistik kompetensiyasini emas, balki ularning madaniyatlararo muloqot qobiliyatini, ijtimoiy ongini va qadriyatlar tizimini ham rivojlantiradi. Xorijiy tillar darslarida turli mamlakatlarning ijtimoiy hayoti, madaniy an'analari va gender munosabatlarini aks ettiruvchi materiallardan foydalanish orqali talabalarda gender tenglik masalasiga nisbatan tanqidiy va ongli munosabatni shakllantirish mumkin.

Xususan, xorijiy tillar darslarida qo‘llaniladigan interaktiv usullar, muammoli ta’lim va munozaralarga asoslangan pedagogik yondashuvlar talabalarning faolligini oshirib, ularni mustaqil fikrlashga va ijtimoiy masalalarga befarq bo‘lmaslikka undaydi. Bunday metodlar orqali talabalar gender stereotiplarini aniqlash, tahlil qilish va ularni inkor etish ko‘nikmalarini rivojlantiradilar. Natijada xorijiy tillar ta’limi gender tenglik madaniyatini shakllantirishning samarali vositasiga aylanadi. Xorijiy tillar darslarida gender tenglik madaniyatini shakllantirishning pedagogik metodlarini o‘rganish va tahlil qilish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti misolida olib borilayotgan ta’lim jarayonini tahlil qilish xorijiy tillar ta’limida gender tenglik g‘oyalarini amaliyotga joriy etishning samarali mexanizmlarini aniqlash imkonini beradi.

Mazkur maqolaning maqsadi xorijiy tillar darslarida interaktiv usullar, muammoli ta’lim va munozaralar orqali gender tenglik madaniyatini shakllantirishning pedagogik imkoniyatlarini tahlil qilish hamda oliy ta’lim amaliyoti uchun ilmiy asoslangan xulosalar va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Asosiy qism: Gender tenglik madaniyati ta’lim jarayonida shaxsda erkaklar va ayollarning teng huquqliligi, ijtimoiy rollar va imkoniyatlar tengligi haqidagi ongli munosabatni shakllantirishga yo‘naltirilgan qadriyatlar majmuasini ifodalaydi. Ta’limni ushbu yo‘nalishda tashkil etish shaxsning ijtimoiylashuvi va fuqarolik pozitsiyasini mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada UNESCO ta’limni gender tenglikni ta’minlashning eng samarali vositasi sifatida e’tirof etib, aynan ta’lim jarayonida tenglik, adolat va o‘zaro hurmat tamoyillari shakllanishini ta’kidlaydi. Gender masalalarini ilmiy jihatdan tadqiq qilgan olim Sandra Harding ta’limda gender sezgir yondashuvning ahamiyatini alohida qayd etib, bunday yondashuv talabalarning stereotiplardan xoli, tanqidiy fikrlashini rivojlantirishga xizmat qilishini ta’kidlaydi. Demak, gender tenglik madaniyatini shakllantirish pedagogik jarayonning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Xorijiy tillarni o‘qitish jarayoni talabalarning nafaqat lingvistik, balki ijtimoiy-madaniy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Xorijiy til orqali boshqa madaniyatlar, ijtimoiy munosabatlar va gender rollari bilan tanishish imkoniyati yaratiladi. Bu jarayon talabalarda bag‘rikenglik, tolerantlik va gender sezgirlikni shakllantirish uchun qulay pedagogik muhitni ta’minlaydi. Madaniyatlararo kommunikativ kompetensiya nazariyasining yetakchi vakili Michael Byram xorijiy tilni o‘rganishni boshqa madaniyat vakillariga nisbatan hurmat va ochiqlikni shakllantiruvchi jarayon sifatida baholaydi. Uning fikricha, xorijiy til darslari ijtimoiy tenglik va o‘zaro tushunishni rivojlantirishda muhim tarbiyaviy vosita hisoblanadi.

Xorijiy tillar darslarida interaktiv metodlardan foydalanish talabalarning faolligini oshirib, ularni gender masalalariga ongli yondashishga undaydi. Toshkent davlat sharqshunoslik universitetida xorijiy tillar darslarida qo‘llanilayotgan “rol o‘ynash”, “kichik guruhlarda ishlash”, “case-study” kabi usullar orqali talabalar erkak va ayol obrazlarini teng huquqli subyektlar sifatida namoyon etadilar. Xorijiy

tillarni o'qitish metodikasi bo'yicha taniqli olim H. Douglas Brown til o'qitish jarayoni shaxsning qadriyatlari va ijtimoiy pozitsiyasini shakllantirishga ta'sir ko'rsatishini ta'kidlaydi. Bu yondashuv interaktiv metodlarning gender tenglik madaniyatini shakllantirishdagi samaradorligini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Muammoli ta'lim xorijiy tillar darslarida gender tenglik masalalarini chuqurroq anglash imkonini beradi. Xorijiy matnlar asosida “gender stereotiplari”, “kasb tanlashda teng imkoniyatlar”, “ayollar va erkaklarning jamiyatdagi roli” kabi muammoli savollar qo'yilishi talabalarning tanqidiy fikrlashini rivojlantiradi. Gender va jamiyat munosabatlarini o'rgangan sotsiolog Raewyn Connell ta'lim tizimi gender tenglikni mustahkamlovchi yoki aksincha, tengsizlikni qayta ishlab chiqaruvchi ijtimoiy institut ekanligini ta'kidlaydi. Shu bois xorijiy tillar darslarida munozara va debatlar tashkil etish talabalarda gender tenglik madaniyatini shakllantirishda muhim pedagogik ahamiyatga ega.

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti tajribasi shuni ko'rsatadiki, munozaralarga asoslangan mashg'ulotlar talabalarda erkin fikrlash, o'z pozitsiyasini asoslash va boshqalarning fikriga hurmat bilan qarash ko'nikmalarini rivojlantiradi. Bu esa gender tenglik madaniyatining muhim komponentlari hisoblanadi.

Tahlil va natijalar: Tadqiqot jarayonida xorijiy tillar darslarida gender tenglik madaniyatini shakllantirishda qo'llanilayotgan pedagogik metodlarning samaradorligi tahlil qilindi. Tahlil Toshkent davlat sharqshunoslik universitetida xorijiy tillar ta'limi jarayonida tashkil etilgan mashg'ulotlar, interaktiv faoliyatlar va munozaralarga asoslangan darslar kuzatuvi hamda ularning tarbiyaviy natijalariga tayangan holda olib borildi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, interaktiv usullardan muntazam foydalanish talabalarning dars jarayonidagi faolligini sezilarli darajada oshirdi. Xususan, rol o'ynash va kichik guruhlarda ishlash jarayonida talabalar gender masalalariga nisbatan ochiq munosabat bildirish, turli ijtimoiy rollarni teng huquqli subyektlar sifatida qabul qilish ko'nikmalarini namoyon etdilar. Bu holat talabalarda gender stereotiplari asta-sekin kamayib borayotganini ko'rsatdi.

Muammoli ta'lim metodlari asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar talabalarning tanqidiy fikrlash darajasiga ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Xorijiy matnlar va real hayotiy vaziyatlar asosida berilgan muammoli savollar talabalarni gender tenglik masalalarini chuqur tahlil qilishga undadi. Natijada talabalar erkaklar va ayollarning jamiyatdagi o'rni, kasbiy faoliyat va ijtimoiy imkoniyatlar masalasida tenglik tamoyillarini ongli ravishda asoslab bera olish qobiliyatini rivojlantirdilar. Munozara va debatlar talabalarning muloqot madaniyatini va ijtimoiy mas'uliyatini oshirishda muhim ahamiyat kasb etdi. Munozaralar jarayonida talabalar o'z fikrini xorijiy tilda erkin ifodalash, boshqalarning fikrini hurmat qilish va muqobil nuqtai nazarlarni qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantirdilar. Bu esa gender tenglik madaniyatining asosiy tarkibiy qismlari bo'lgan tolerantlik va o'zaro hurmatning shakllanishiga xizmat qildi.

O'tkazilgan tahlil natijalari xorijiy tillar darslarida interaktiv usullar, muammoli ta'lim va munozaralarga asoslangan yondashuvlardan tizimli foydalanish ta'lim jarayonining tarbiyaviy samaradorligini oshirishini ko'rsatdi. Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti tajribasi xorijiy tillar ta'limining gender tenglik madaniyatini shakllantirishda samarali pedagogik vosita ekanligini tasdiqlaydi.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari xorijiy tillar ta'limi orqali talabalarda gender tenglik madaniyatini rivojlantirish mumkinligini va bu jarayonda pedagogik metodlarning to'g'ri tanlanishi hal qiluvchi ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatdi. Ushbu natijalar oliy ta'lim muassasalarida xorijiy tillar ta'limini gender sezgir yondashuv asosida takomillashtirish zarurligini asoslab beradi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, xorijiy tillar darslarida gender tenglik madaniyatini shakllantirish zamonaviy oliy ta'lim tizimining muhim pedagogik vazifalaridan biri hisoblanadi. O'tkazilgan tahlillar Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti misolida xorijiy tillar ta'limi jarayonida interaktiv usullar, muammoli ta'lim va munozaralarga asoslangan yondashuvlardan samarali foydalanish talabalarda gender sezgirlik, teng huquqlilik va o'zaro hurmat madaniyatini rivojlantirishga ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqladi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, xorijiy tillar darslarining tarbiyaviy salohiyati mazmunan boyitilganda va pedagogik metodlar maqsadli qo'llanilganda, talabalarda gender stereotiplardan holi bo'lgan tanqidiy fikrlash, ijtimoiy mas'uliyat va tolerant munosabatlar shakllanadi. Xususan, interaktiv faoliyatlar va munozaralar talabalarning faolligini oshirib, ularni jamiyatdagi gender tenglik masalalariga ongli va mas'uliyatli yondashishga undaydi.

Xorijiy tillar ta'limida gender tenglik madaniyatini shakllantirish pedagogik jarayonning uzviy qismi sifatida qaralishi zarur. Bu jarayon o'qituvchilardan gender sezgir yondashuv, zamonaviy pedagogik texnologiyalar va tarbiyaviy maqsadlarni uyg'unlashtira olish malakasini talab etadi. Shu bois xorijiy til o'qituvchilarini tayyorlash va qayta tayyorlash jarayonida gender tenglik masalalariga oid bilim va ko'nikmalarni rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, xorijiy tillar darslari talabalarda gender tenglik madaniyatini shakllantirishning samarali pedagogik maydoni bo'lib, ushbu yo'nalishdagi ilmiy izlanishlar va amaliy tajribalar oliy ta'lim tizimida tarbiyaviy ishlar samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Mazkur tadqiqot natijalari kelgusida xorijiy tillar ta'limini gender sezgir yondashuv asosida takomillashtirish uchun ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Абдуллаева М. А. Педагогические основы формирования гендерной культуры студентов. – Ташкент : Ўқитувчи, 2018. – 176 с.
2. Қодирова Н. Қ. Олий таълим тизимида гендер тенглик маданиятини шакллантириш. – Тошкент : Fan va texnologiya, 2020. – 158 б.

3. Байрам М. Межкультурная коммуникативная компетенция в обучении иностранным языкам. – Санкт-Петербург : Питер, 2002. – 192 с.
4. Браун Х. Д. Принципы обучения иностранным языкам и преподавания. – Москва : Издательство ИЛ, 2006. – 410 с.
5. ЮНЕСКО. Гендерное равенство в образовании: за пределами паритета. – Париж : ЮНЕСКО, 2003. – 102 с.
6. Botirova, D. B., Abdullayeva, M. R., Khaydarov, I. Y., Khaydarova, R. N. A., & Sharofova, S. S. Social Psychological Features of the Process of Professional Stress in Pedagogical Activity. *Journal Power System Technology* ISSN, 1000-3673.
7. Ra'no Anvarovna Khaydarova, Dilafruz Bozorovna Botirova, Nilufar Rasulova Tulkunovna, Zulaykho Olimjonkizi Rashidova, Dinara Ruslanovna Saitkhanova, Sayyora Rustamovna Kamalova. (2025). The Role of Critical Thinking and Soft Skills in Enhancing the Social Activity of Female Students. *Journal of Applied Bioanalysis*, 11(S10), 01-05. <https://doi.org/10.53555/jab.v11si10.1328>
8. Maksudova, D. K., Xamrakulovna, T. N., Makhmudovna, G. S., Akramxodjayeva, D. A., & Mukhammadyusuf, O. (2025, November). Computational Intelligence Approaches for AI-Powered Education and Language Accessibility in Smart Learning Systems. In *2025 International Conference on Electrical Engineering and Informatics (ICEEI)* (pp. 1-8). IEEE. doi: [10.1109/ICEEI68459.2025.11330426](https://doi.org/10.1109/ICEEI68459.2025.11330426)